

Broodje aap was er altijd al, maar...

De Limburger 13-4-2024

Tegenwoordig gaat het vaak over nepnieuws. Dat is er in allerlei soorten en maten: complottheorieën, gemonteerde foto's en wat al niet. Je zou bijna denken dat het typisch iets van deze tijd is. Niet dus. Vroeger was er ook nepnieuws. Alleen noemden we het toen anders: we hadden het over broodje aap. De term werd gemunt door schrijfster Ethel Portnoy (1927-2004) en ontleent zijn naam aan een voorbeeld in dit genre: het onjuiste, maar ooit breed circulerende gerucht dat een verkoper van hamburgers apenvlees in zijn product zou hebben verwerkt.

Er zijn fraaie boeken geschreven over broodjeaapverhalen, voorop natuurlijk die van Ethel Portnoy zelf. Ze laten een bonte variëteit aan lariekoek zien. En ofschoon broodje aap vermakelijk klinkt, bestaan er toch ook sterke staaltjes van larie die hoogst ontwrichtend uitpakte. Neem het gerucht van Orléans, dat in het voorjaar van 1969 in die Franse stad steeds nadrukkelijker de ronde deed. De kern ervan was dat in diverse kledingwinkels jonge vrouwen zouden zijn bedwelmd terwijl ze in de kleedkamers een nieuwe jurk of broek aan het passen waren. De slachtoffers zouden als slavinnen naar het oosten zijn verhandeld. De publieke verontwaardiging was kolossaal. De winkels die in het gerucht figureerden werden belaagd door lynch-grage meutes. Waarom, zo vroegen burgers zich af, trad de politie

niet op tegen de ontvoeringen? Het gerucht had hier een helder antwoord op: natuurlijk waren de kledingwinkels in handen van rijke joden en hun invloed was dermate groot dat de overheid wegkeek.

Franse journalisten en advocaten speelden een sleutelrol in de ontmaskering van het gerucht als een schadelijk broodjeaapverhaal. Zo wezen zij erop dat er in het voorjaar van 1969 geen enkele vrouw uit Orléans of omstreken was verdwenen, laat staan ontvoerd.

Wie het allemaal naleest, blijf zitten met de vraag waarom het publiek aanvankelijk erin tuinde. Vanwaar toch die lichtgelovigheid? Daar is veel onderzoek naar gedaan en dat laat telkens dit zien: goedgelovigheid is niet voorbehouden aan onnozelaars, maar maakt deel uit van de menselijke natuur. Wij mensen kunnen een verhaal alleen maar begrijpen als we om te beginnen aannemen dat het waar is. Geloof komt altijd eerst. Twijfel pas later, als het überhaupt al op gang komt. We hebben leraren, journalisten en advocaten nodig om ons daartoe aan te zetten. Niet toevallig dat despoten een bloedhekel hebben aan de beoefenaren van deze beroepen.

Broodje aap was er altijd al, maar verschil met vroeger is wel dat de sociale media het nu op een ongekennde schaal uitventen. Precies daarom moeten we onze leraren, journalisten en advocaten meer dan ooit koesteren. Want de zoektocht naar de waarheid begint bij hun handelsmerk, namelijk kritische zin.